

2 KRONIKA 71

2023

71
2023

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2023, letnik 71, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágyi (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

29. maja 2023

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena posamezne številke v prosti prodaji/ Single issue: 12 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

300 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Reliefni okrasni krožnik z upodobitvijo cesarja Ferdinanda III. in volilnih knezov / *Decorative plate depicting Emperor Ferdinand III and prince-electors* (Hans Spatz ml. /Jr., Nürnberg, 1637 (?), hrani / *kept by* NMS, inv. št. / *Inv. No.* N 5560, foto / *Photo:* Tomaž Lauko).

Na zadnji strani/ Back cover: Reliefna plošča z upodobljenimi militarijami nad portalom hiše Breg 20 v Ljubljani / *Relief plaque with depictions of militaria above the portal of the house Breg 20 in Ljubljana*

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik:	Ženska imena, dokumentirana na napisih – primer Celeje	245
Jure Vuga:	Fragmenti dveh domnevnih gotskih arhivoltov stranskih portalov koprške stolnice	263
Veronika Škofljanec Jagodic:	Premoženje treh plemkinj na Kranjskem ob koncu 17. stoletja	277
Boris Golec:	Šaleške korenine Antona Martina Slomška. »Od apata do opata«	293
Metoda Kemperl:	Ljubljanska hiša Breg 20 in njen portal	313
Patrizia Farinelli:	Zgodovinska pričevalna vrednost anonimnih pisem o dogajanju v Ljubljani med prvo francosko okupacijo (1797)	327
Gašper Oitzl:	»Srebro malega človeka« v Narodnem muzeju Slovenije. Historiat zbirke kositra	335
Robert Devetak:	Primeri delovanja javnih kuhinj na Goriškem in Gradiškem pred prvo svetovno vojno	367
Vesna Krmelj:	Ekspresionistično obdobje revije <i>Dom in svet</i> v luči korespondence Franceta Steleta z Izidorjem Cankarjem	379

Gradivo

Spomini beramskega duhovnika Josipa Grašiča na Gortanov proces (1929) (<i>Branko Marušič</i>)	397
---	-----

Jubileji

60 let Aleša Gabriča (<i>Bojan Balkovec</i>)	409
Angelika Hribar in njenih osem desetletij (<i>Miha Preinfalk</i>)	411
Petdeseta obletnica Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU (<i>Darja Mihelič</i>)	413

In memoriam

Tatjana Hojan (1938–2022) (<i>Branko Šuštar</i>)	427
--	-----

Ocene in poročila

Simona Kostanjšek Brglez: Preobrazbe mesta: zgodovinska, arhitekturna in umetnostna dediščina Slovenske Bistrice (<i>Alenka Kačičnik Gabrič</i>)	431
Vinko Skitek: Računske knjige breškega rudarskega sodnika Egidija Leschendursta, 1580–1589 / Rechnungsbücher des Friesacher Bergrichters Gilg Leschendurst, 1580–1589. Gradivo za zgodovino Koroške, II. zvezek (<i>Matjaž Grabornik</i>)	434

Veronika Škofljanec Jagodic

mag., mlada raziskovalka, Narodni muzej Slovenije, Prešernova 20, SI-1000 Ljubljana

E-pošta: Veronika.SkofljanecJagodic@nms.si

ORCID: 0000-0003-2999-3096

Premoženje treh plemkinj na Kranjskem ob koncu 17. stoletja

IZVLEČEK

V prispevku so na podlagi zapuščinskih inventarjev iz leta 1694 predstavljena na Kranjskem popisana premoženja Kamile Uršule pl. Grundler, grofice Marije Julijane Attems in baronice Marije Izabele Werneck. Pod drobnogled smo vzeli podatke, ki jih arhivsko gradivo prinaša o stanovanjski opremi, srebrnini, kositrnih, medeninastih, majoličnih in bakrenih posodah, slikah, ogledalih, knjigah, oblačilih, nakitu in drugih dragocenostih, ki so bile v lasti treh plemkinj. V prispevku smo ugotavljali, katere vzporednice je mogoče povleči med njihovimi premoženji in kateri so tisti elementi, v katerih so se njihovi predmeti razlikovali.

KLJUČNE BESEDE

zapuščinski inventarji, premoženje, plemkinje, Kranjska, materialna kultura, stanovanjska oprema, 17. stoletje

ABSTRACT

PROPERTY OF THREE NOBLE WOMEN IN CARNIOLA AT THE END OF THE SEVENTEENTH CENTURY

Based on the probate inventories from 1694, the contribution presents the Carniolan property of Kamila Ursula von Grundler, Countess Maria Juliana von Attems, and Baroness Maria Isabella von Werneck. We examined in detail the information set forth in archival materials regarding household furnishings, silver-, pewter-, brass-, and copperware, majolica pottery, paintings, mirrors, books, clothes as well as jewellery and other valuables in the possession of the above-mentioned noblewomen. Our aim was to draw parallels among their property and to identify the aspects in which they differed.

KEY WORDS

probate inventories, property, noblewomen, Carniola, material culture, household furnishings, seventeenth century

V slovenski historiografiji ima raziskovanje materialne kulture plemstva zgodnjega novega veka skozi prizmo zapuščinskih inventarjev že dolgo brado, njegovi začetki segajo na prelom 19. in 20. stoletja.¹ V desetletjih, ki so sledila, so izhajali posamezni prispevki raziskovalcev različnih družboslovnih in humanističnih strok.² Zagonu, ki so ga tuje razprave, temelječe na zapuščinskih inventarjih kot zgodovinskem viru, doživele v osemdesetih letih preteklega stoletja,³ je pri nas prvi, pa tudi najbolj celostno sledil Marko Štuhec.⁴ Kot fenomen znotraj širše zastavljениh raziskav zgodnjega novega veka ali kot študije posameznih primerov so s pomočjo zapuščinskih inventarjev materialno kulturo preučevali še zgodovinarji France Baraga, Matjaž Grahornik, Tadej Pavkovič, Miha Preinfalk, Bogdan Šteh, Vlado Valenčič, Žiga Zwitter, Irena Žmuc, Lilijana Žnidaršič Golec in Maja Žvanut.⁵ Zanimanje so tovrstni arhivski viri vzbudili tudi pri nekaterih umetnostnih zgodovinarjih in v manjši meri etnologih.⁶

S prispevkom, ki primerjalno obravnava na Kranjskem zapisane zapuščinske inventarje treh plemkinj, bomo skušali pridati drobec k poznavanju materialne kulture tega okolja v drugi polovici 17. stoletja. V njem so predstavljena tri premoženja, ki so bila na Kranjskem podvržena inventuri leta 1694. V začetku januarja tega leta je bilo v Ljubljani popisano imetje Kamile Uršule pl. Grundler, 18. januarja in nato ponovno 2. aprila je bila na Zaborštu v bližini Novega mesta opravljena inventura lastnine grofice Marije Julijane Attems, inventura zapuščine baronice Marije Izabele Werneck pa je v Ljubljani, Litiji in na Slatni, dvorcu v okolici Šmartna pri Litiji, sledila decembra istega leta.⁷ Zapuščinske inventarje smo kot vir iz-

brali, ker menimo, da omogočajo razmeroma dober vpogled v materialni svet izbranih oseb. Gre namreč za popis premoženja, ki ga je posameznik pridobil in pred tem večinoma posedoval daljše časovno obdobje. To lahko z gotovostjo trdimo vsaj za v članku preučevane zapuščinske inventarje, vsa tri premoženja so nastajala v časovnem razponu več desetletij.

Zapuščinske inventarje teh treh oseb smo izbrali z namenom primerjanja, ki ga omogočajo nekatere sorodnosti med njimi, v prvi vrsti leto nastanka inventarjev, spol in plemiški stan obravnavanih posameznic. O zapustnicah smo imeli na voljo dovolj biografskih podatkov, da smo lahko v osnovnih potezah osvetlili njihove življenjske poti. Kot povedne so se izkazale tudi razlike med temi plemkinjami in njihovimi zapuščinskimi inventarji. Na prvi pogled so opazne različne stopnje plemstva, s katerim so se predstavljale ob koncu življenja; Kamila Uršula je smela uporabljati predikat plemenita, Marija Izabela je sodila v vrste baronic, najodličnejši naziv pa je nosila grofica Marija Julijana. Njihova premoženja so bila popisana v različnih okoljih – lastnina Grundlerjeve v urbanem okolju Ljubljane, premoženje Attemsove na podeželskem Zaborštu, zapuščina Werneckove pa je bila deloma popisana v Ljubljani in deloma v trški Litiji ter na podeželski Slatni. Dodaten vidik, ki mu velja nameniti pozornost, je več različnih popisov premoženja iste osebe – lastnina Werneckove je bila popisana v krajšem časovnem obdobju na treh različnih lokacijah, imetje Attemsove pa je bilo s časovno razliko nekaj mesecev dvakrat popisano na isti lokaciji.⁸ Premoženje slednje je bilo sicer popisano tudi v štajerskih Brežicah, vendar analiza tega dokumenta presega okvir pričujočega besedila in jo zaenkrat prepuščamo nadaljnjim raziskavam.⁹

Kdo so bile Kamila Uršula, Marija Julijana in Marija Izabela?

Prva posameznica, katere zapuščinski inventar smo si pobližje ogledali, je bila Kamila Uršula

¹ Levec, *Schloss und Herschaft Flödnig*; Schmidt, *Das Hausrath*; Radics, *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor*, str. 41–48, 310–333.

² Baš, *Hišna oprema svobodnikov*; Valenčič, *Ljubljanski trgovci*; Vrišer, *Tristo let mode*.

³ Kot izstopajoče projekte oziroma dela obdobja osemdesetih in začetka devetdesetih lahko izpostavimo Wiegmann (ur.), *Geschichte der Alltagskultur*; van der Woude in Schuurman (ur.), *Probate inventories*; Schuurman in Walsh (ur.), *Material culture*.

⁴ Njegova bibliografija na to temo je obsežna, na tem mestu bomo izpostavili izdaje njegovega magistrskega in doktorskega dela ter nekaj nedavnih objav: Štuhec, *Rdeča postelja*; Štuhec, *Besede, ravnanja in stvari*; Štuhec, »--- welche meisten theil zerissen; Štuhec, O vonjavah; Štuhec, Kulturni transfer; Štuhec, Un autre regard.

⁵ Glej na primer: Baraga, *Grad Mirna*; Grahornik, *Zapuščinski inventar po Janezu Jakobu Khislu*; Grahornik, *Zapuščinski inventar po Mariji Eleonori grofici Orsini-Rosenberg*; Pavkovič, *Govedo*; Preinfalk, *Listine*; Zwitter, *Okoljska*; Žnidaršič Golec, *Kariere duhovnikov*; Žmuc, *Demografska*; Žmuc, *Zapuščina*; Žvanut, *Ljubljanski župan*; Žvanut, *Od viteza do gospoda*; Žvanut, *Okus Jošta Jakoba*.

⁶ Glej na primer: Baš, *Oblačilna kultura*; Košak, *Slikarske zbirke*; Košak, *Zanrske upodobitve*; Lozar Štamcar, *Škrabno pohištvo 17. in 18. stoletja*; Lozar Štamcar, *Škrabno pohištvo v plemiških*; Makarovič, *Kuhinjska oprema*; Meke, *Beneško baročno slikarstvo*; Vrišer, *Od renesančne črtnice*.

⁷ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 1; SI AS 309,

Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 28; SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 33; SI AS 309, Zap. inv., fasc. II, lit. W–55, str. 193, 22.

⁸ Večina predmetov, ki so bili popisani v času januarske inventure, je bila ponovno navedena v aprila nastalem zapuščinskem inventarju. Bistvena razlika med njunima vsebinama je popis nakita, ki ga najdemo le v pozneje nastalem dokumentu.

⁹ Po smrti Marije Julijane Attems je bila 20. novembra 1693 kot prva popisana njena zapuščina na gradu Brežice. Prepis tega zapuščinskega inventarja je v genealoško študijo o njenem tretjem možu vključil Ludvik Lazarini. Ob grobi primerjavi Lazarinijevega prepisa brežiškega zapuščinskega inventarja z zapuščinskima inventarjema, v katerih je obravnavana zapuščina z Zaboršta, ugotavljamo, da je največ stičnih točk med njimi mogoče zaslediti v kategoriji dragocenosti. Na podlagi opisov posameznih predmetov v inventarjih je bilo mogoče približno polovico kosov identificirati kot istih (SI ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, Attems VIII. Kärntner Linie 2. Johann Wilhelm (1632–1712), str. 38–42).

Grundler, rojena Donati, žena deželnega odvetnika za Kranj sko Janeza Grundlerja pl. Grünberga, s katerim sta poročni dogovor sklenila leta 1638.¹⁰ V zakonu se jima je rodilo pet otrok; prva je bila Ana Uršula, ki je na svet prirojala 6. decembra 1640, 29. marca 1644 ji je sledila Marija Felicita, kot tretja je bila 9. avgusta 1646 rojena Klara Terezija, edini sin je bil 4. februarja 1650 rojeni Joahim, najmlajša hčer, ki se je rodila 18. februarja 1655, pa so poimenovali Rozalija.¹¹ Iz zapuščinskega inventarja je razvidno, da je bila Kamila Uršula v času smrti že ovdovela.¹² Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* poroča, da je bila lastnica Sela pri Radečah, ki ga je leta 1685 dala v zakup Aleksandru grofu Kacijanarju, ta pa ji je istega leta dal v zakup gospodstvo Kot pri Mirni na Dolenjskem.¹³ Umrli je 1. julija 1693 v Ljubljani.¹⁴

Življenje Marije Julijane Attems sta zaznamovali navezanost na domače okolje ter za posameznike iz plemiških vrst neredko značilna vpetost v meddeželni socialni kontekst. Rodila se je posestniku brežiškega gospodstva Juriju grofu Frankopan in njegovi ženi Zofiji, rojeni Forgač.¹⁵ Leta 1668 se je poročila z grofom Ferdinandom Ernestom Abensperg in Traun, ki je izhajal iz okolice Dunaja.¹⁶ Istega leta je od matere v dar prejela gospodstvo Brežice.¹⁷ Edini znani otrok iz njenega prvega zakona je bil leta 1677 rojeni sin Jožef, ki je umrl v zgodnjih najstniških letih.¹⁸ Približno mesec dni po soprogovi smrti je februarja 1685 Marija Julijana izdala darovnico, s katero je pri gospodstvu Brežice osnovala ustanovo za vzdrževanje brežiškega frančiškanskega samostana.¹⁹ Drugi zakon je sklenila z Janezom Francem plemenitim Rettenfeldom, za katerega Valvasor navaja, da je leta 1686 postal lastnik dolenjske graščine Zaboršt. Marija Julijana je Janezu Francu rodila sina Franca in hčer, katere ime žal ni znano. Tudi njen drugi mož je razmeroma kmalu umrl.²⁰ V začetku devetdesetih let 17. stoletja se je omožila še tretjič, njen soprog je postal deželni upravnik na Koroškem, grof Janez Viljem Attems. Življenjsko pot je sklenila novembra

1693 v Brežicah, pokopali so jo v tamkajšnjem frančiškanskem samostanu.²¹

13. aprila 1649 se je grofu Janezu Andreju Auerspergu in njegovi ženi Ani Elizabeti, rojeni baronici Lamberg, v Ljubljani rodila hči Marija Izabela.²² Enaindvajsetletna se je 2. septembra 1670 poročila z Janezom Gašperjem grofom Attemsom iz Vipavskega Križa. Šest let po poroki je v času tretje nosečnosti prvič ovdovela.²³ V drugo se je v Mateni pri Igu 22. novembra 1677 poročila z Ernestom Gotlibom grofom Barbom pl. Waxensteinom, s katerim je prav tako imela tri otroke.²⁴ Najstarejši med njimi je bil leta 1678 rojeni Maksimiljan Ernest, leta 1679 je Marija Izabela povila Sigmunda, kot zadnji otrok zakonskega para Barbo Waxenstein pa je leta 1680 na svet prišla Jožefa Leopoldina.²⁵ Po smrti drugega moža je leta 1684 podedovala gospodstvo Čušperk. Po približno letu dni vdovstva se je poročila tretjič, njen soprog je postal Henrik Julij baron Werneck z Brega pri Ribnici. Čušperk, ki ga je podedovala po drugem možu, je leta 1691 za 36.000 goldinarjev prodala bratu Janezu Herbardu Auerspergu.²⁶ Miha Preinfalk domneva, da se je po tej prodaji ustalila v Ljubljani. Temu sklepu pritrjujeta tudi podatki iz zapuščinskega inventarja, ki kaže, da je bila v prestolnici Kranjske popisana glavnina njenega premoženja, in dejstvo, da je zapis o njeni smrti 4. septembra 1693 zabeležen v mrliški matični knjigi ljubljanske stolne župnije.²⁷

Stanovanjska oprema

V drugi polovici 17. stoletja je stanovanjsko udobje zasedalo vedno višje mesto med prioritetami kranjskega plemstva, na opremo prostorov sta v prvi vrsti vplivala okus in predvsem finančne zmožnosti lastnika.²⁸

Na podlagi zapuščinskega inventarja Kamile Uršule Grundler lahko sklepamo, da so bile v njeni hiši pri vicedomskih vratih v Ljubljani z nizozemskim špalirjem okrašene le stene v tako imenovani zadnji sobi, ti kosi so bili označeni kot zelo stari.²⁹ Preproge, ki so v tem obdobju običajno prekrivale kose pohištva ali so bile bodisi iz dekorativnih bodisi iz praktičnih vzgibov, zlasti z namenom toplotne izolacije,

¹⁰ ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, Grundler; SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 13.

¹¹ Koblar, Ljubljancani, str. 197.

¹² SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 1.

¹³ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 506; SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 24–25.

¹⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana – sv. Peter, matične knjige, M: 1690–1748, str. 20.

¹⁵ Pevec, Samostanska knjižnica, str. 207.

¹⁶ Zedler, *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, Bd. 45, str. 226.

¹⁷ SI ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, Attems VIII. Kärntner Linie 2. Johann Wilhelm (1632–1712), str. 13.

¹⁸ Zedler, *Grosses vollständiges Universal Lexicon*, Bd. 45, str. 226.

¹⁹ Škofljanec, Kako so prišli, str. 69. V zborniku *S patri smo si bili dobri* so v Prilogi 2 objavljene fotografije in prevod darovnice.

²⁰ SI ZAL LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, Attems VIII. Kärntner Linie 2. Johann Wilhelm (1632–1712), str. 1, 13–14; Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 138.

²¹ SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, Attems VIII. Kärntner Linie 2. Johann Wilhelm (1632–1712), str. 16.

²² Preinfalk, *Auerspergi*, str. 488; NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, matične knjige, R: 1643–1653, str. 222.

²³ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 106.

²⁴ Prav tam, str. 488.

²⁵ Preinfalk, *Plemiške*, str. 300–301.

²⁶ Prav tam, str. 106.

²⁷ SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W–55, str. 2; NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, matične knjige, M: 1658–1735, str. 117.

²⁸ Lozar Štamcar, Shrambno pohištvo, str. 88.

²⁹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 35. Izraz špalir označuje stenske opone oziroma opaže, izdelane iz tekstila ali usnja. Gl. Lozar Štamcar, Stanovanjsko udobje, str. 94–95.

*Primer skrinje iz rezljane orebovine, konec 17. stoletja
(Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 304, foto: Tomaž Lauko).*

obešene po stenah, so člani inventurne komisije za beležili tudi pri Grundlerjevih.³⁰ Ena od njih je bila stara turška preproga, dve sta bili popisani kot *Neumarkhter* (?) in ena kot *Zellini*.³¹

Svoje premoženje je Kamila Uršula shranjevala v omari in osmih skrinjah.³² Najimenoitnejša izmed skrinj je bila bržkone tista, ki je bila izdelana iz trdega lesa in je bila izrezljana; dve sta bili v zapuščinskem inventarju opisani kot novi, dve pa kot stari. Shranjevanju pomembnih listin sta po drugi strani služili kabinetni omarici. Prostore je zapolnjevalo šest večjih miz, dve izmed njih sta bili iz trdega lesa, poleg teh pa strežna mizica, šest starih naslanjačev ter šest stolov, ki so sodili k jedilni mizi.³³

Za pogrinjanje miz je bilo na voljo sedemnajst prtov, osem platnenih in devet iz dvonitnika.³⁴ Iz is-

tih materialov je bilo izdelanih tudi devetindvajset namiznih prtčev in več kot sedemdeset brisač. Kamila Uršula se je pri pogrnjeni mizi lahko pobahala z enimi izmed najsijajnejših predmetov v svoji lasti – z dvanajstimi srebrnimi vilicami, noži in žlicami, med slednjimi je bilo še posebej imenitnih tistih osem, ki so imele gladke ročaje, na katerih je bil izpisan priimek Grundler.³⁵ Med njeno srebrnino so šteli tudi dva umivalnika z vrčkoma. Večje število njenih predmetov je bilo iz na prvi pogled srebru podobnega, a manj razkošnega materiala – kositra. Iz njega je bilo izdelanih sedemindvajset skled, ducat krožnikov, dve majhni skodelici, vrč brez pokrova in »kositrnica«.³⁶ V gospodinjstvu Grundlerjevih so poleg posodja iz različnih kovin uporabljali tudi takšno iz majolike. Med kosi te posode je bilo trinajst vrčev, dvanajst skledic za slaščice, deset krožnikov in sedem skled, ena izmed njih je bila navedena skupaj z vrčem.³⁷

Medeninasti in bakreni predmeti, ki jih je popisala inventurna komisija, so služili vsakdanji rabi. V zapuščinskem inventarju je naštetih štirinajst predmetov iz medenine, med katerimi je bilo enajst svečnikov, dva grelnika, namenjena gretju postelje,³⁸ in trinožnik.³⁹ Popisanih je bilo le za vzorec bakrenih predmetov; temu je verjetno botrovalo dejstvo, da je šlo za predmete z nižjo vrednostjo. Kot bakreni so

³⁰ Lozar Štamcar, Stanovanjsko udobje, str. 96.

³¹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 34. Kot navedena Vesna Bučič in Maja Lozar Štamcar, so v zapuščinskih inventarjih s terminom turška preproga navadno označevali vozlane preproge iz Male Azije (Bučič, Stanovanjska kultura, str. 10; Lozar Štamcar, Stanovanjsko udobje, str. 96). Za izraz *Zellini* Maja Lozar Štamcar domneva, da bi lahko označeval priimek trgovca ali morda kraj (Lozar Štamcar, Stanovanjska oprema, str. 321).

³² SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 41–45.

³³ Lastnina v inventarju Kamile Uršule Grundler je združena v skupine glede na skupne lastnosti in namembnost popisanih predmetov ter ne oziraje se na prostore, v katerih je inventurna komisija naletela nanje. Enako je pri preostalih dveh obravnavanih inventarjih. Žal ta način popisa premoženja onemogoča natančno določitev prostorov, v katerih so bili posamezni predmeti.

³⁴ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 37–40. Dvonitnik (*Zwillich*) je groba in močna tkanina, izdelana iz lanu, konoplje ali bombaža (gl. SSKJ, s. v. dvonitnik).

³⁵ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 5.

³⁶ *Flasche* (prav tam, str. 45–46).

³⁷ Prav tam, str. 48–49.

³⁸ *Scandaleth* (SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 47). Italijanski izraz *scalda letto* bi lahko prevedli z »greje posteljo«.

³⁹ Prav tam, str. 46–48.

Kositrni krožnik, ki ga je izdelal Johann Jakob Henders, Gradec, konec 17. do prva polovica 18. stoletja (Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 20339, foto: Gašper Oitzl).

bili označeni umivalnik in vrč, grelnik ter zlomljena skodelica.

Za nočni počitek sta bila pri vdovi Grundler na voljo leseno posteljno ogrodje in velika postelja s pomožno posteljo iz trdega lesa.⁴⁰ Udobje je zagotavljalo sedem pernic, deset odej, devetnajst blazin in sedemindvajset rjuh. Tri odeje so bile izdelane iz rdeče svile, dve sta bili rumeni, štiri so popisovalci označili kot navadne in eno kot valencijanko. Čipke so krasile približno polovico rjuh in vzglavnikov, med slednjimi jih je bilo nekaj ozaljšanih s črno svileni obrobo. Posteljo so najverjetneje postlali tako, da so na leseno ogrodje položili pernice, k vzglavju položili blazine in vse to prekrili s katero izmed odej.⁴¹ Za dodatno zasebnost in toploto je bilo poskrbljeno s tremi posteljnimi zavesami.⁴²

V obeh obravnavanih zapuščinskih inventarjih Marije Julijane Attems lahko zasledimo, da so bile stene na Zaborštu opete s špalirjem oziroma prekrite s tapiserijami, popisanih je bilo več kot dvesto petdeset kosov.⁴³ Večina je bila označena s pridevnikom nizozemski, ostali kosi špalirja so bili opisani kot stari in so bili povečini iz polsvile, dva stara svilena špalirja pa sta bila rdeče in rumene barve. Zastiranje oken

je bilo namenjenih triindvajset zaves, šest jih je bilo izdelanih iz zelenega tafta ter okrašenih z resicami, nekoliko manj sijajnih je bilo devet platnenih zaves, osem pa jih je bilo označenih kot staromodnih. Člani komisije so poleg naštetih popisali še osem modrih in deset zelenih *dek*, s katerimi so prekrivali okna.⁴⁴ Notranjščino prostorov so dopolnili s preprogami, štiri izmed njih so bile turške, dve pa so popisovalci prepoznali kot nürnberški.⁴⁵ Zamejitvi prostorov na Zaborštu je služila španska stena.

Shranjevanju sta najbrž služili črno lužena in navadna modra skrinja; tista, ki je bila prevlečena z belim usnjem, je bila potovalna, najmanjša je bila opredeljena kot polomljena.⁴⁶ Za hrambo zdravil je bila predvidena hišna apoteka. Ohranile so se tudi tri kabinetne omarice, vse so bile črno lužene, najimennitnejša med njimi je bila dodatno okrašena z vzorcem, ki je imitiral želvovino.

Večina izmed šestintridesetih stolov je bila prevlečena s tkanino, set šestih novih je bil okrašen s svilo, srebrom in zelenim platnom, dvanajst starih stolov je prekrivalo rdeče usnje, devet so jih krasile

⁴⁰ Prav tam, str. 35–37, 40, 42, 44.

⁴¹ Žmuc, Zapuščina, str. 256.

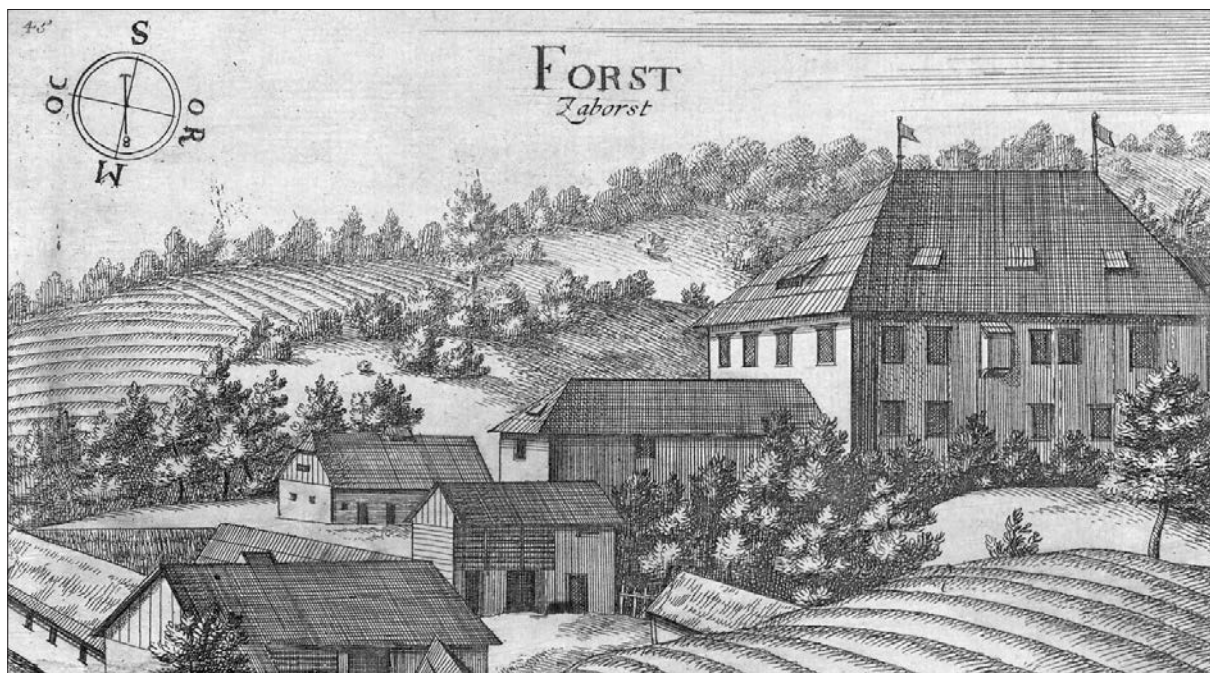
⁴² SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 35.

⁴³ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 7–8; SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 15.

⁴⁴ 6 fenster dekhen von grienen Tuech /.../ 8 fenster dekhen von plauen tuch /.../ 4 fenster dekhen von grien tuech (SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 12). Taft je gosta, trda in gladka svilena tkanina (SSKJ, s. v. taft).

⁴⁵ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 8, 11.

⁴⁶ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 13–14, 16.

Dvorec Zaboršt, kjer je bilo popisano premoženje Marije Julijane Attems, po Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske (Valvasor, die Ehre, XI, str. 139).

svilene *legature*,⁴⁷ par stolov je bil prekrit s preprogi podobnim blagom.⁴⁸ Dodatna mesta za sedenje so nudili trije naslanjači.

Člani inventurne komisije so na Zaborštu naleteli tudi na pomožno posteljo in šest posteljnih ogradij.⁴⁹ Dve ogradiji sta bili iz črno luženega lesa z zavesama, preostala so hranili v shrambi. Dve sta bili izdelani iz navadnega in eno iz trdega lesa, zadnje pa je bilo opisano kot italijansko, kar je verjetno pomenilo, da je bilo okrašeno z bogatim rezljanim okrasjem.⁵⁰ V spalnih prostorih so udobje nudile žimnica, osem pernic, pet odej, deset blazin, nekaj pregrinjal in dva para rjuh.⁵¹ Večina posteljnega perila je bila platnena ali iz dvonitnika in okrašena s čipkami, nekatere odeje so bile iz rumenega tafta ali rdeče polsvile.

Iz dvonitnika in platna so bile tudi štiri brisače, deset prtov in enajst namiznih prtčev.⁵² Z njimi so lahko pogrnili na kateri izmed šestih miz.⁵³ Najdra-

gocenejša je bila tista iz trdega lesa, preostale so bile iz mehkega lesa, štiri izmed njih so bile v zapuščin-skem inventarju označene kot stare.

Posodje, ki je dopolnjevalo pogrnjeno mizo, je bilo srebrno, kositrno ali majolično. Člani inventurne komisije so med srebrnino našli dve okrašeni čaši, povsem neokrašen majhen (ženski) vrč, steklenico, solnico, žlico, dva noža, šest svečnikov, umivalnik z vrčem in tri šatulje.⁵⁴ Tem predmetom je bilo mogoče pridati še štiriindvajset krožnikov, dvajset skled, dva podstavka zanje, steklenico, štiri vrče iz kositra in ducat skled iz majolike.⁵⁵ Kosi iz medenine in bakra so služili v prvi vrsti praktičnim namenom, med njimi lahko zasledimo medeninasto ravnilo, šestilo in dva svečnika, bakreno skledo, grelnik, kotel in tri kositrne nočne posode.⁵⁶

Na podlagi podatkov, zabeleženih v zapuščin-skem inventarju Marije Izabele Werneck, lahko ugotovimo, da so bile stene njenega ljubljanskega bivališča opete s špalirji iz zelenega, modrega in rdečega platna; komisija je navedla, da je bilo z njim mogoče opeti tri sobe.⁵⁷ Poleg zgoraj omenjenih je inventurna komisija popisala šest drugih kosov belega in zelenega špalirja.⁵⁸ Toplino je prostorom dodalo deset preprog različnih barv in kakovosti. Inventurna komisija je našla rdeče, zelene, modre in rumene preproge,

⁴⁷ 9 *Seßl von Seiden Legatur* (SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 13). Izraz »*Legatur*« sicer označuje trakove, ki so bili bodisi funkcionalni (namenjeni zavezovanju) bodisi dekorativni (<https://fwb-online.de/lemma/legatur.s.1f> (20. 9. 2022)). V našem primeru pa izraz verjetno opisuje skupaj zašite široke (svilene) trakove dveh različnih barvnih odtenkov, s katerimi je bil prevlečen stol. Za nasvet in pomoč pri razvozlavanju pomena izraza se iskreno zahvaljujem kustosinji Narodnega muzeja Slovenije dr. Maji Lozar Štamcar.

⁴⁸ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 13, 16.

⁴⁹ Prav tam, str. 15–16, 24.

⁵⁰ Lozar Štamcar, Stanovanjsko udobje, str. 100.

⁵¹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 4–6, 10–13.

⁵² SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 4; SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 11.

⁵³ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 16.

⁵⁴ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 6–8.

⁵⁵ Prav tam, str. 22–23.

⁵⁶ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 14–15, 23.

⁵⁷ *Mehr für 3 Zimmer grün, blau, vnnnd roth Leinbathener Spällier* (SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W–55, str. 128–129).

⁵⁸ Prav tam, str. 133.

Primer prenosnega bišnega svečnika iz ulite in okrasno predrte medenine, 17. stoletje (Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 17730, foto: Tomaž Lauko).

za štiri izmed njih so ocenili, da so bile stare.

Ob inventuri premoženja pokojne baronice Werneck je bilo popisanih štirinajst skrinj, deset jih je bilo iz trdega orehovega lesa, za štiri stare pa je pisar inventurne komisije zabeležil, da so jih hranili v kleti.⁵⁹ Vse tri kabinetne omarice v njenem domovanju so bile izdelane iz trdega lesa. V ljubljanskih prostorih družine Werneck so stale tudi velika štirioglata miza iz trdega lesa, dolga miza z dvema predalomoma, dve enaki črno luženi mizi iz trdega lesa, dve mizi, ki sta bili označeni kot tirolski, in dve strežni mizici, prva je bila iz črno lužene orehovine, drugo iz trdega lesa pa sta krasila grba družin Auersperg in Barbo. Mize je bilo mogoče pogrniti s katerim izmed petinpetdesetih prtov, ki so bili izdelani bodisi iz damasta bodisi iz dvonitnika.⁶⁰ Pogrnjene mize so dopolnili z nekaterimi izmed ducata novih ali z nekaterimi od preostalih sedeminštiridesetih različnih, starih in novih namiznih prtčev, na izbiro so imeli tudi petindevetdeset različnih brisač brez čipk ter pribor in posodje iz srebra, kositra in majolike.⁶¹

⁵⁹ Prav tam, str. 173–176.

⁶⁰ Prav tam, str. 157–159. Damast je vzorčasta tkanina, namenjena izdelavi prtov in posteljnega perila, izdelana je lahko iz različnih materialov (gl. SSKJ, s. v. damast).

⁶¹ Prav tam, str. 33–51, 55–72, 127, 158–160, 176–178.

Prav pribor in posodje sta predstavljala največji delež med vsemi srebrnimi predmeti Marije Izabele.⁶² V lasti je imela dvaintrideset srebrnih žlic, šestnajst srebrnih nožev in enako število srebrnih vilic. Dve vilici in dva noža so bili označeni kot polomljeni, za štirinajst žlic so inventurni komisarji menili, da so stare, nekatere med njimi so bile polomljene. Med njeno srebrnino je sodilo tudi sedem solnic, šest čaš, štiri skodelice za kis, štirje vrči, tri skodelice, šatuljica, v kateri so hranili sladkor, dva ročaja za nože, dve v srebro oblečeni steklenici, srebrni pas za žensko steklenico, srebrno okrašena skleda za juho, posrebrnen kotel, šest svečnikov in trije okrašeni umivalniki skupaj s pripadajočimi vrči.

Predmetov iz kositra je bilo v zapuščini Marije Izabele manj, tudi popisani so bili veliko bolj skop, zgolj v dveh navedkih.⁶³ V prvem so navedene »različne razbite kositrne posode, kot so steklenice, skleda, vrči in podobno«,⁶⁴ v drugem pa kositrni pribor, in sicer ducat nožev in ducat vilic. V sklopu, ki ga je inventurna komisija poimenovala »različne majhne premičnine«, je med drugimi predmeti vpisanih sedemnajst kosov iz majolike, šestnajst krožnikov in skleda.⁶⁵ Tudi medenine je bilo le za vzorec, inventurni komisarji so v ljubljanskem domovanju Werneckovih popisali možnar s tolkačem, svečnik in grelnik.⁶⁶

Postelj v popisu inventarja baronice Werneck ni mogoče zaslediti. Nekatere so bile verjetno vštete med lastnino njenega moža Henrika Julija, za preostale vemo, da jih je po materini smrti gospodična Barbo vzela s seboj na Čušperk.⁶⁷ Kljub temu so v ljubljanskem domovanju med lastnino pokojne Marije Izabele popisali nebo oziroma baldahin za posteljo iz rdečega tafta, zeleno zaveso za posteljo in nekaj blaga, namenjenega izdelavi tovrstnih zavese, osemindvajset blazin, pet pernic, deset odej in šestintrideset rjuh.⁶⁸ Večina rjuh je bila okrašena s čipkami, sedem pa je bilo strganih. Med odejami so na člane inventurne komisije poseben vtis naredile tiste iz brokata, rdečega tafta, zelenega tafta z rdečimi rožami in rožastega atlasa.⁶⁹

Katere dele svojega premoženja pa je grofica Werneck hranila v Litiji in na Slatni?⁷⁰ Ko razčlenjujemo zapuščinski inventar, zapisan v Litiji in na

⁶² Prav tam, str. 31–72.

⁶³ Prav tam, str. 127–128.

⁶⁴ In unterschiedlichen Zerbrochenen Zünn, alß flaschen, Schüssell. Kandl, vünd dergleichen in allen 50 tt. (SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W–55, str. 127–128).

⁶⁵ SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W–55, str. 177–178.

⁶⁶ Prav tam, str. 172.

⁶⁷ Prav tam, str. 168.

⁶⁸ Prav tam, str. 129–131, 158, 160–162, 167–171.

⁶⁹ Brokat je težek svilen material, včasih je pretkan s srebrom ali zlatom (gl. SSKJ, s. v. brokat). Atlas je na pravi strani bleščeča svilena tkanina (gl. SSKJ, s. v. atlas).

⁷⁰ Premoženje, ki ga je inventurna komisija popisala v Litiji in na Slatni, je v besedilu obravnavano kot celota, saj je tako popisano tudi v zapuščinskem inventarju.

Trg Litija, v središču grafike je dvorec (Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 343).

Slatni, dobimo vtis, da je bil večji delež predmetov tam bolj shranjen kot namenjen uporabi. V skrinje, ki so bile manj reprezentativne od tistih v Ljubljani, so shranili kositrne skledе, krožnike, steklenice, vrče, veliko tehtnico, pet svečnikov, vrč, slabo stensko uro, šest medeninastih nožev, nekaj oblačil in posteljno perilo.⁷¹ Med slednjim so člani inventurne komisije našli: par rjuh, enajst pernic, žimnico, devet blazin, štiri stare, slabe odeje in tri valencijanke. Predivo, bel dvonitnik in čipke so hranili v omari s predali, skrinji s predali ter še dveh skrinjah, ki sta ju krasila grba družine Barbo.⁷² V prostorih na Slatni in v Litiji so bili tudi naslednji kosi pohištva in opreme: štiriin-dvajset usnjenih stolov, naslanjač, pet posteljnih ogrodij, eno izmed njih je bilo izdelano iz trdega, črno luženega lesa, kabinetna omarica iz orehovega lesa, v kateri so bili shranjeni spisi, sedem majhnih mizic, dve preprogi iz damasta in stara španska stena. Komisija je pri pregledu premoženja odkrila tudi sveženj beneških usnjenih špalirjev.⁷³

Slike, ogledala in knjige

Sten kranjskih domovanj obravnavanih plemkinj niso lepšale le stenske opone, tapiserije, zavese in preproge, temveč tudi ogledala in slike. Slednje so

bile najbrž v tedanji maniri *horror vacui* umeščene tesno skupaj. Na stenah so bile navadno obešene glede na barve ter oblike in ne oziraje se na vsebino.⁷⁴

Dom vdove deželnega odvetnika Kamile Uršule Grundler je ob koncu njenega življenja lepšalo osemnajst slik in dve ogledali.⁷⁵ Med njimi je bilo osem krajin, sedem del je upodabljalo svetnike in svetopisemske motive (sv. Ana, več Marijinih slik in *Ecce homo*), en portret (pokojni Janez Grundler – soprog Kamile Uršule), zgodovinska upodobitev (Lukrecija),⁷⁶ ena podoba pa je prikazovala štiri Elemente. Pri popisovanju pokojničinega premoženja je komisija na podstrešju naletela še na osem starih slik, ki se ji niso zdele vredne natančnejšega opisovanja. Večje izmed njenih ogledal je bilo označeno kot srednje veliko, štirioglato in vpeto v črno lužen okvir, o drugem pa iz zapisa v inventarju izvemo le, da je bilo manjše.⁷⁷

Šlikarska zbirka grofice Marije Julijane Attems je bila popisana dvakrat. V prvem popisu njenega premoženja na Zaborštu je navedenih osemindesetih

⁷⁴ Lozar Štamcar, Stanovanjsko udobje, str. 97.

⁷⁵ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 30–32, 45.

⁷⁶ Lukrecija je motiv, ki temelji na rimski mitologiji. Po legendi je rimsko matrono Lukrecijo posilil sin Tarkvinij Ošabnega, Sikst Tarkvinij, zaradi česar je žrtev storila samomor. Maščevanje, ki ga je vzpodbudil zločin, pa naj bi se sprevrglo v zrušitev kraljevine in preoblikovanje rimske države v republiko (<https://womennart.com/2021/02/10/lucetia/> (31. 5. 2022)).

⁷⁷ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 45.

⁷¹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W–55, str. 2–3, 12, 18–20.

⁷² Prav tam, str. 4, 6, 8, 11, 13.

⁷³ Prav tam, str. 4–6, 14–16, 18.

Dvorec Slatna, kjer je bilo 20. decembra 1694 popisano premoženje Marije Izabele Werneck (Valvasor, Die Ehre, XI, str. 536).

deset slikarskih del.⁷⁸ Od tega jih je bilo mogoče petindvajset identificirati kot krajine, na štirih so bili v ospredju verski motivi (sv. Ana, sv. Janez ter dve sliki z Marijo in Jezusom), na dveh sta bila upodobljena portreta pokojne grofice Attems in njenega drugega moža, pokojnega barona Janeza Franca Rettenfelda. Preostalih slik glede na njihovo motiviko ni bilo mogoče posebej umestiti. V ponovnem popisu premoženja, ki je bil izveden v začetku aprila 1694, so zabeležena enaka dela. Attemsova je imela v lasti tudi tri ogledala, dve veliki in eno majhno, ki je bilo označeno kot žensko.

Število slik, ki so zaljšale stene ljubljanskega domovanja Marije Izabele Werneck, je bilo nekoliko nižje od števila umetnin, ki jih je imela na Zaborštu v lasti grofica Attems.⁷⁹ Tudi pri njej so inventurni komisarji našli največ del, katerih osrednji motiv je bila krajina. Med šestimi portreti so bile tri podobe njenega pokojnega moža Ernesta Gotliba Barba, na eni je bil naslikan sam, na drugih dveh pa skupaj s soprogo. Preostali trije portreti so upodabljali cesarja Leopolda I. (1658–1705) in njegovo prvo ženo, cesarico Margareto. Na šestih slikah so bili osrednji motivi povezani z novozaveznimi prizori ter svetniki. Inventurna komisija je zabeležila slike Svetih treh kraljev, sv. Jožefa, dve sliki Marije z detetom Jezusom, majhno Marijino sliko in delo, na katerem je bilo Marijino oznanjenje. V okvirje Marije Izabe-

le Werneck niso bile vpete le slike, baronica je bila tudi lastnica štirih ogledal.⁸⁰ Ob popisu premoženja na Slatni so člani inventurne komisije zabeležili dve »dolgi sliki brez okvirja«, ⁸¹ šest slik z navadnimi okvirji ter štiriinštirideset drugih slik; žal ob tem za nobeno izmed njih niso navedli motiva.⁸²

O možnostih intelektualne spodbude, ki so jo nudile knjige, pričata oba v Ljubljani zapisana zapuščinska inventarja. Knjige sta vsebovali premoženji Kamile Uršule Grundler in Marije Izabele Werneck. Obe sta imeli v lasti dela, napisana v nemškem in latinskem jeziku, v knjižnici Werneckove je bilo hranjenih tudi nekaj del v italijanskem jeziku.

Med knjigami Grundlerjeve so zabeležili šestindvajset posameznih knjig.⁸³ Dve sta bili deli pravne narave (Štajerski red ograjnega sodišča iz leta 1618 in Statut mesta Trst), nekaj je bilo del z versko vsebino (življenjepisi svetnikov v nemškem jeziku in trije molitveniki), v inventarju pa se omenja tudi knjiga o »arcnijah«. Preostala dela so opredeljena le kot »pet različnih knjig v formatu četverke in še 22 drugih latinskih knjig v formatu osmerke«.⁸⁴

Število knjig v zbirki Marije Izabele Werneck je primerljivo, inventurna komisija je pri njej našla

⁷⁸ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 8–10; SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 6–18.

⁷⁹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. II, lit. W–55, str. 180–184.

⁸⁰ Prav tam, str. 179–180.

⁸¹ *Lange Bild so ohne Ramben.*

⁸² Prav tam, str. 8–9, 18–19.

⁸³ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 29–30.

⁸⁴ *fünff vnderschiedliche Bücher in [quarto] dan 22 andere Lateinische biehlen in [octavo]* (SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 30).

štiriindvajset del, ki so bila natančneje popisana.⁸⁵ Med naslovi je mogoče zaslediti tako knjigo z zdravstvenimi nasveti kot tiste, ki so se dotikale pravnega področja (na primer *Corpus Juris*, *Corpus Juris Ciuilli*, *Andreae Fakinci Juris*), nasvetov za družinsko življenje (*Colerus*), verskih vsebin (*Prigionia Delli Santi Martiri*) in zgodovinopisja (*Della pace di Osnapurg*, *Vita e gesti di Marco Aurelio Imperatore*, *Annales Cornely Taciti* ...), slednjih je bilo največ. V seznamu sta naštet tudi deli Janeza Ludvika Schönlebn *Aemona vindicata* in *Annales Carnioliae*.⁸⁶

Oblačila in dragocenosti

Opisi oblačil in dragocenosti, ki so jih popisali v zapuščinskih inventarjih, ponujajo informacije o statusu obravnavanih posameznic, iz njih pa lahko razberemo tudi indice o splošnem modnem okusu obdobja.

Popis oblek v inventarju Kamile Uršule pl. Grundler je v primerjavi z drugima dvema popisoma razmeroma skromen. Vsa opisana oblačila so bila ženska.⁸⁷ Med njimi so bila štiri krila, dve iz kameleta in po eno iz tercenela ter atlasa.⁸⁸ Poleg kril je inventurna komisija v popis vključila tri srjace, vse so imele z zlatimi ali srebrnimi dodatki okrašene ovratnike. Oblačila, ki so jim določili barvo, se omenjajo kot temna oziroma črna. O nakitu, s katerim je Kamila Uršula dopolnila svoj videz, zapuščinski inventar daje zgolj skope informacije. Navedeno je le, da je bilo treba nakit, ki so ga našli ob popisovanju, izročiti hčeri pokojne.⁸⁹ Med dragocenosti v lasti Kamile Uršule smemo poleg nakita šteti med srebrnino uvrščeno razpelo z mrtvaško glavo in srebrn predmet s koreninami rdečih koral.

Prav tako kot pri plemeniti vdovi Grundler je inventurna komisija tudi pri popisu oblačil v lasti Marije Julijane Attems naletela le na ženske obleke in

pokrivala.⁹⁰ Pokojna je posedovala dve bogato okrašeni avbi; prva je bila v barvi fige, krasili so jo raznobarni trakovi, druga pa je bila ozaljšana s trakovi iz rdečega in črnega tafta. Grofica Attems je imela v lasti štiri tančice, ena od njih je bila rumena. Ob pregledovanju njenega premoženja so odkrili dva vatla in pol rdečega blaga z zlatimi in črnimi črtami, za katerega so člani inventurne komisije sklepali, da je namenjeno izdelavi tančic. Marija Julijana si je lahko na roke nataknila katerega od dveh parov rokavic, bele so bile zabeležene kot že strgane. Prav tako je bil strgan črn svilen pas, ozaljšan s srebrnim okrasjem. Med dodatki, s katerimi se je ponasala Attemsova, sta bila ženski trak z živo rdečimi in črnimi okraski ter črna ovratna ruta. Izbirati je mogla med rdečimi beneškimi nogavicami in nekoliko bolj umirjenimi, s svilo obšitimi črnimi, ki so segale do kolen. Njena srjaca iz nemškega platna je bila okrašena s čipkami. Sijajnejši izmed dveh njenih plaščev se zdi tisti iz rdečega holandskega blaga, h kateremu je sodil z zlatom okrašen ovratnik, drugi iz platna pa je bil opisan kot ponošen.

Dragocenosti v lasti Marije Julijane Attems je inventurna komisija popisala ob drugem obisku Zaboršta.⁹¹ V aprila napisanem inventarju so naštet dragi kamni, bodisi vdeleni v zlato ali srebro bodisi »samostojno«. Inventurna komisija je navedla pet diamantov, vdelenih v srebro, tri velike bisere, obdane z diamanti, v zlato vdeleni diamant in rubin, dva bisera, v zlato vdeleno veliko mačje oko ter pet v zlato vdelenih diamantov. Pokojnica je zapustila štiri prstane: eden je bil zlat s štirioglatim diamantom, drugi je bil prav tako zlat, v sredini je imel rubin, ki ga je obkrožalo dvanajst diamantov, tretjega je lepšal štirioglat safir, kot zadnji pa je v inventarju omenjen zlat prstan z dvanajstimi odprtinami za diamante, ki so bile prazne. Med nakit so sodili še par uhanov s štirinajstimi diamanti in enim velikim biserom, na katerega so bili pritrjeni manjši diamanti, ogrlica s tristo devetnajstimi srednje velikimi biseri, srebrna sponka z lažnimi kamni, dva stara ponošena ženska pasova z zlatimi in srebrnimi čipkami, z dvema majhnima biseroma ter sedmimi majhnimi rubini, ter dve srebrni pentlji – eno je krasilo devetnajst diamantov, druga je bila prazna. Med dragocenosti v lasti grofice Attems so se uvrščali še dva majhna diamanta na srebrni paličici, dve zlati uri, dve srebrni ploščici ter sedemnajst lotov nove srebrne čipke. V zbirki njenih dragotin so bili tudi predmeti religioznega značaja, mednje lahko prištevamo srebrne (posrebrene?) in zlate (pozlačene?) rožne vence, s štiriintridesetimi diamanti okrašeno upodobitev Jezusovega imena ter podobo Božjega očesa z dvanajstimi odprtinami za diamante. Inventurna komisija je na Zaborštu poleg

⁸⁵ SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W–55, str. 133–139.

⁸⁶ Na ta način so člani inventurne komisije poimenovali deli *Aemona vindicata* sive *Labaco metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen iure assertum. Opusculum prodromum ad Chronologiam et Annales Carnioliae. Ex antiquis probatis authoribus, contra nonnullos recentiores scriptores, qui Aemonam in Istriam transtulerunt, concinnatum. Salisburgi: typis Melchioris Haan, typographi. Anno aerae Christianae M. DC. LXXIV in Carniolia antiqua et nova. Antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Panonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandalica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca. Sive incltyti Ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem chronographice digesti in duos tomos. /.../ Tomus I.: a mundo condito ad annum Christi millesimum. Labaci: sumptibus et typis Joannis Baptistae Mayr, typographi et bibliopolae. Anno Christi M. DC. LXXXI (https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi548709/ (31. 5. 2022)).*

Gl. tudi Deželak Trojar, Janez Ludvik, str. 208–209.

⁸⁷ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 32–34.

⁸⁸ Izraz kamelot označuje najfinejšo volneno česanko. Tercenel je vrsta svilenega blaga (Baš, *Oblačilna kultura*, str. 20).

⁸⁹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. XVI, lit. G–48, str. 4–6.

⁹⁰ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–20, str. 2–4.

⁹¹ SI AS 309, Zap. inv., fasc. I, lit. A–21, str. 1–5.

tega popisala tudi v zlato vdelan bezoar⁹² in lovski trofeji; prva se omenja kot vdelana v zlato in okrašena s 25 majhnimi diamanti, pri drugi se prostori za 26 diamantov le omenjajo, dragi kamni pa niso zabeleženi.

Največ dela s popisovanjem oblačil so imeli člani inventurne komisije pri pregledu premoženja Marije Izabele Werneck. V njenem ljubljanskem domovanju so našli osem ženskih kril, štiri plašče, dva steznika, spalno obleko, spodnje krilo, celotno krstno obleko z vsemi pripadajočimi dodatki in štiri pokrivala, med njimi so bile tri avbe ter potovalna čepica.⁹³ Obleke so sijale v različnih barvah, med njimi so našteje rumena, rdeča, modra in črna, pa tudi odtenka *Haarfarbe* in *Terstamin*, katerih pomena nam žal ni uspelo razvozlati. Večina oblačil je bila izdelana iz brokata in polsvile, iz svile je bila baroničina spalna obleka; za številne kose oblačil je navedeno, da so bili obrobljeni s svileno čipko, ki je bila največkrat črna. Pod rubriko ženska oblačila so inventurni komisarji popisali še rdeč taft, dva vatla modrega rožastega brokata, dvanajst vatlov temnih svilenih čipk ter par soboljev za okoli vratu in neobdelano kunje krzno. V prostorih pokojne Marije Izabele je bilo popisanih tudi petnajst kosov moških oblačil, med njimi tri *vesta*, dvoje hlač, plašč, obleka, dva suknjiča, šest parov nogavic (trije ponošeni svileni pari in trije v barvi limone) ter deset vatlov temnega blaga in obdelana jelenja koža.⁹⁴ Barve in materiali moških oblačil se niso bistveno razlikovali od zgoraj opisanih ženskih, tudi tu so nastopale črna, rdeča, bela in rumena, nekoliko bolj skrivnostna je barva Izabele, ki predstavlja odtenek svetlo rume ali rjave. Med materiali prednjačijo brokat, tercel, svila in čipke, pojavljajo se tudi usnje, *Zendall* in sukno.⁹⁵ Med premoženjem baronice Werneck, ki so ga popisali 20. decembra 1694 v Litiji in na Slatni, je omenjenih nekaj kosov oblačil, ki so bili skupaj z drugimi raznovrstnimi predmeti v skrinjah in jih najverjetneje niso pogosto uporabljali.⁹⁶ Na Slatni so bili shranjeni štirje pari platnenih hlač, sedem moških srajc, kratek ženski jopič in slamnik.

Izbranega okusa Marija Izabela ni izkazovala le z oblačili, temveč tudi z nakitom in drugimi dragocenostmi.⁹⁷ V njeni zbirki je bilo devet prstanov, ki so bili večinoma okrašeni z diamanti in rubini, dva sta bila črna, enega je krasilo ime pokojne. Izbirati je mogla med petimi verižicami iz nanizanih biserov in dvema zlatima ogrlicama z raznimi dragimi

kamni, nanje je bilo mogoče pripeti katerega izmed štirih zlatih obeskov, okrašenih z različnimi dragimi kamni. Med njenim nakitom je inventurna komisija odkrila tudi pet pentelj, tri zapestnice, par uhanov, sedemnajst okrasnih rož in štiri enake zlate ključice z vdelanimi rubini. Prav tako kot grofica Attems se je tudi baronica Werneck lahko na Boga obračala z molitvijo, med katero so ji med prsti drsele jagode zlatih (pozlačenih?) rožnih vencev, ki so bili okrašeni z rubini ali smaragdi. Med dragocenosti verske narave bi lahko uvrstili tudi dva zlata križca, eden je imel vdelanih šest rubinov, drugega so okrasili s šestimi biseri in nekaj lažnimi rdečimi kamni. Pri popisovanju dragotin inventurni komisarji niso izpustili niti nekaj nevpetih dragih kamnov in staljenega zlata, katerega masa je bila enaka masi petih in pol dukatov.

Dragoceni niso bili le predmeti iz zlata in dragih kamnov, tudi med srebrnimi izdelki Marije Izabele je bilo mogoče zaslediti takšne, ki bi jih mogli označiti za razkošne. Kot take lahko opredelimo tudi majhno filigransko okrašeno košarico, majhno zapечатeno škatlico, dve šatulji, dva para srebrnih zaponk za čevlje, srebrno Jagnje Božje in v srebro vdelan ter posrebrnen muškatin orešček.⁹⁸ Poleg zgoraj naštetih predmetov so člani inventurne komisije popisali še štirinajst in pol neobdelanih lotov srebra, dvanajst lotov nekoliko obrabljenih srebrnih pletenic in čipke, šest lotov novih srebrnih in zlatih čipk, pet in pol dodatnih vatlov zlate in srebrne čipke ter košček osem-lotnega srebra, ki je tehtal deset lotov.⁹⁹

Primerjava premoženj treh plemkinj

Konec 17. stoletja so se v notranjostih bivališč pogosto pojavljali predmeti v rdečih, zelenih, temnih oziroma črnih, pa tudi belih, modrih, rumenih in srebrnih barvnih odtenkih. Te barve zasledimo tudi na različnih predmetih v notranjščinah domovanj Kamile Uršule Grundler, Marije Julijane Attems in Marije Izabele Werneck. Špalirji, ki so jih člani inventurnih komisij zasledili pri popisu premoženj teh treh kranjskih plemkinj, so bili odtenkov zelene, modre, rdeče in rumene. Kot najsijajnejši se kažejo svileni kosi Marije Julijane grofice Attems z Zaboršta. Značilen tekstilni kos notranje opreme so bile tudi preproge, ki so navedene v vseh treh inventarjih, največ jih je bilo popisanih v ljubljanskem domovanju Marije Izabele. Za delno pregraditev prostorov so lahko na Zaborštu in Slatni poskrbeli s španskima stenama, v ljubljanskih domovanjih pa tovrstni kosi pohištva niso bili zabeleženi.

Kamila Uršula, Marija Julijana in Marija Izabela so raznovrstno premoženje v skladu s tedanjimi navadami shranjevale v skrinjah. Grundlerjeva je imela v svojem stanovanju tudi kos pohištva, ki se je začel

⁹² Bezoar je kamnu podobna tvorba, ki nastane v živalskem želodcu. V preteklosti so verjeli, da gre za protistrup in ga uporabljali za zdravljenje (<https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB&lemid=GT04822#4> (31. 5. 2022)).

⁹³ SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W-55, str. 148–156.

⁹⁴ Prav tam, str. 144–148.

⁹⁵ Izraz *Zendall* je v srednjem veku označeval tanko svileni tkanino, kasneje pa so ga le redko uporabljali (Hagen, *Neues Jahrbuch*, str. 316).

⁹⁶ SI AS 309, Zap. inv., fasc. IL, lit. W-55, str. 11–12.

⁹⁷ Prav tam, str. 11–30.

⁹⁸ Prav tam, str. 32, 49–55.

⁹⁹ Prav tam, str. 31–32, 67, 70–71.

na Kranjskem uveljavljati v drugi polovici 17. stoletja – omaro.¹⁰⁰ Vsaj nekatere njihove skrinje so bile posebej okrašeni, kvalitetni in reprezentativni kosi, bodisi iz trdega lesa in izrezljani bodisi črno luženi ali obarvani. Verjetno so pisalni pribor, dokumente in korespondenco vse tri hranile v kabinetnih omaricah. Attemsova je na Zaborštu hranila tudi posebno omarico, namenjeno hišni apoteki.

Število miz v domovanjih vseh treh je bilo primerljivo, razliko med njimi opazimo, ko ob bok postavimo njihovo kvaliteto. Iz kakovostnejšega trdega lesa je bila izdelana le ena izmed tistih, ki jih je na Zaborštu hranila Marija Julijana. Iz trdega lesa je bila približno polovica miz pri Grundlerjevih, kot kakovostne pa bi lahko označili vseh šest miz pri Werneckovih; še posebej izbrani sta bili njihovi strežni mizici. Tako na Zaborštu kot v ljubljanskem domovanju vdove Grundler je bilo namizno perilo iz platna in dvonitnika, le da je bilo pri Grundlerjevih mogoče izbirati med več različnimi kosi. Daleč največ namiznega perila je premogel ljubljanski dom Marije Izabele, med tkaninami zanj se poleg dvonitnika omenja kvalitetnejši damast. Pri Werneckovi je bilo popisano tudi največje število različnih kosov posteljnega perila, nekoliko manj kosov je bilo zabeleženih v zapuščinskem inventarju Kamile Uršule, najmanj pa so jih inventurni komisarji našli na Zaborštu.

Na pogrnjene mize so v dveh ljubljanskih domovanjih ter na Zaborštu polagali različne količine in kvalitete pribora ter posodja. Najimenoitnejše so postregli pri Werneckovih, nekoliko manj sijajno, a še vedno zelo uglašeno je bilo pogrnjeno pri Grundlerjevih. Na Zaborštu so sicer popisali nekaj razkošnega posodja, a pribora je bilo tam le za vzorec. Vendarle je imela količinsko najmanj srebrnih oziroma posrebrnih predmetov v lasti Kamila Uršula, izbora Marije Julijane in Marije Izabele sta bila precej obsežnejša. Njuna zapuščinska inventarja navajata večje količine srebrnine, med njimi so bili tudi predmeti, kot so svečniki, ki so bili pri Grundlerjevih iz kositra ali medenine. Pri vseh treh smo zasledili tudi srebrne predmete, katerih vloga je bila prednostno estetska ali verska. Zagotovo so bili izdelki iz te kovine štet kot dragocenejši, na kar med drugim kaže, da je Marija Izabela vso srebrnino hranila v ljubljanskem stanovanju, medtem ko so bili med predmeti, shranjenimi na Slatni, za katere sklepamo, da niso bili v redni uporabi, naštetih zgolj tisti iz kositra, medenine in bakra. Predmeti iz kositra, medenine in bakra so v domovanjih vseh treh plemkinj služili predvsem utilitarni rabi. Največ in najbolj raznovrstno posodje iz majolike je popisala inventurna komisija ob popisu zapuščine Kamile Uršule, njegova reprezentativna raba se najočitneje kaže prav pri njenem inventarju.

Med slikami, ki so krasile domovanja treh plemkinj, so prevladovala tiste, katerih glavni motiv je bila

krajina. Po pogostosti so jim sledila likovna dela z nabožno vsebino, med njimi so prednjačile Marijine upodobitve. Portrete družinskih članov so lahko za časa življenja občudovala vse tri, zgolj baronica Werneck pa je posedovala tudi dva cesarska portreta. Krajine, religiozne slike in portreti, ki so bili v njihovi lasti, v precejšnji meri odslikavajo likovni okus kranjskega plemstva druge polovice 17. stoletja.¹⁰¹ Obravnavane zbirke slik sicer lahko med razmeroma povprečne uvrstimo tako glede na izbrane motive kot glede na število v njih zastopanih del. Pri tem smo se naslonili na delitev velikosti plemiških likovnih zbirk, ki jo je za kranjski prostor v drugi polovici 17. in v 18. stoletju opredelila Tina Košak.¹⁰² Zbirka slik v lasti Kamile Uršule za las presega mejo malih zbirk. Tik pod mejo večjih zbirk, ki je bila postavljena pri petdesetih likovnih delih, se po velikosti uvrščajo na Zaborštu popisane slike Marije Julijane. Zbirka Marije Izabele Werneck se, upoštevajoč le v Ljubljani hranjena dela, prav tako umešča med povprečno velike; če bi ji prišteli še dela s Slatne, bi jo mogli razvrstiti med večje, a ne velike zbirke.

Knjige, ki so jih popisali ob pregledu premoženj Kamile Uršule in Marije Izabele, so si po tematikah sorodne. V obeh zapuščinah najdemo dela pravne in verske narave ter knjige o »arcnijah«. Poglavitna razlika je v količini del, ki so se ukvarjala z zgodovinopisnimi tematikami. Med knjigami iz zapuščine Werneckove so te zasedle levji delež, medtem ko med knjigami vdove Grundler nismo zasledili niti ene s tovrstno vsebino. Ker inventurna komisija vseh del slednje ni navedla z naslovom, temveč le s podatkom o tem, da so bila napisana v latinskem jeziku, je mogoče, da so bile tudi zgodovinske knjige sestavni del njene knjižnice. Glede na delitev, ki jo je za velikost knjižnic na Kranjskem vpeljal Marko Štuhec, bi lahko obe knjižnici šteli med manjše do povprečno velike.¹⁰³ Število knjig, ki so svoje mesto našle pri Grundlerjevi in Werneckovi, je primerljivo s povprečnim številom knjig, navedenih v zapuščinskih inventarjih kranjskih plemkinj iz prvega desetletja 18. stoletja.¹⁰⁴

Ob vzporejanju oblačil, ki so bila popisana v preučevanih inventarjih, ugotovimo, da so v vseh treh zastopani podobni materiali za izdelavo oblek. Popisovalci so navajali tedaj modne tkanine kamelot, terciel, atlas, taft, svilo, polsvilo, brokat, platno, pa tudi usnje, sukno, *Zendall* in krzno.¹⁰⁵ Največ razkošnih materialov je bilo mogoče najti v skrinjah Marije

¹⁰¹ Za več informacij o likovnem okusu kranjskega plemstva v drugi polovici 17. stoletja gl. Horvat, *Slike*, str. 147, in Košak, *Žanrske upodobitve*, str. 24–29.

¹⁰² Košak, *Žanrske upodobitve*, str. 14.

¹⁰³ Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 82.

¹⁰⁴ Prav tam, str. 85, op. 27.

¹⁰⁵ Bolj poglobljeno se je različnim tipom tkanin, ki so bili v uporabi med plemstvom na Kranjskem v 17. in 18. stoletju, posvetil Angelos Baš (Baš, *Oblacilna kultura*, str. 18–32, 37–46).

¹⁰⁰ Lozar Štamcar, *Shrambno pohištvo*, str. 90.

Izabele Werneck. Pri izbiri barvnih tonov lahko znamo razlike med predstavnico starejše generacije Kamilo Uršulo ter mlajšima Marijo Julijano in Marijo Izabelo. Odenki na oblačilih prve so bili nekoliko bolj tradicionalni, značilni zlasti za sredino stoletja, medtem ko je bilo mogoče v oblačilih drugih dveh zaznati več baročne barvitosti, ki se je na Kranjskem uveljavila v šestdesetih in sedemdesetih letih 17. stoletja.¹⁰⁶

Če zapuščinski inventar vdove Grundler razkriva le to, da je njen nakit podedovala hči in da so bile največje v zapuščinskem inventarju opisane dragocenosti vsote med srebrnino, inventarja grofice Attems in baronice Werneck razkrivata mnogo več o tedaj modnih dragotinah. Dragi kamni, ki so največkrat krasili njune predmete iz zlata, so bili diamanti, rubini in biseri. Med posameznimi kosi nakita je bilo pri obeh največ prstanov, nekoliko manj je bilo preostalega nakita, kot so ogrlice, uhani, zapestnice in podobno. Pri obeh so člani inventurnih komisij popisali tudi nekaj predmetov religioznega značaja, nekaj nevpetih dragih kamnov in nekaj okrasnih predmetov, ki jih ni mogoče opredeliti niti kot nakit niti kot predmete z versko vsebino. Njuni zbirki dragocenosti se kažeta kot razmeroma bogati in glede na vsebino reprezentativni za okolji, iz katerih sta izhajali.¹⁰⁷

Ko ob bok postavimo zapise iz posameznih kategorij, ugotovimo, da razlika med premoženji izbranih treh plemkinj ni zgolj v količini zabeleženih reči, temveč predvsem v številu določenih tipov prestižnejših predmetov, kvaliteti materialov, načinih njihove izdelave oziroma obdelave in razkošnosti njihovega okrasja.

Sklep

Večji delež v prispevku predstavljene materialne kulture smemo uvrstiti med reprezentančne predmete. Mednje sodi določena notranja oprema, še posebej črno luženo, z rezbarijami okrašeno ali iz trdega lesa izdelano pohištvo, perilo in vrhnja oblačila, ozaljšana s čipkami ali izdelana iz kvalitetnih tkanin, kot so svila, brokat, atlas in damast, srebrni in nekateri majolični kosi posodja ter pribora, umetniška dela, knjige, nakit, imenitnejša oblačila, prav posebej pa lahko izpostavimo kose, okrašene z grbi oziroma imeni rodbin.

Po obsegu in deležu prestižnih predmetov sta si bolj sorodni premoženji Marije Julijane grofice Attems in Marije Izabele baronice Werneck. Posameznici sta si bili bližji generacijsko, podobni sta njuni življenjski poti, zaznamovani s po tremi porokami, zaradi katerih sta nekajkrat zamenjali stopnjo plemstva, ob tem pa kljub vsemu večji del življenja preži-

veli kot pripadnici grofovskega stanu. Kot bogatejše od njunih premoženj, popisanih na Kranjskem, se kaže tisto, ki ga je ob smrti v Ljubljani, Litiji in na Slatni zapustila Werneckova. Količina predmetov, ki so jih navedli v njenem zapuščinskem inventarju, je večja, zlasti povedno je dejstvo, da je bil v njeni zapuščini delež predmetov, ki so bili izdelani iz imenitnejših materialov in z bogatim okrasjem, višji. Pri tem je treba dodati, da zapuščinski inventar z Zaboršta ne omogoča celovitega vpogleda v premoženje Marije Julijane Attems. Za tovrstno primerjavo bo treba v prihodnosti natančno preučiti še inventar premoženja, ki je bil popisani v Brežicah.

Najbližje vzporednice med premoženjema grofice Attems in baronice Werneck ter v zapuščinskem inventarju zabeleženo lastnino predstavnice nižjega plemstva Kamile Uršule Grundler je mogoče povleči v kategorijah umetniških del, literature ter religioznih predmetov. Pri večini preostalih skupin premoženja Kamile Uršule sicer zaznavamo njihovo reprezentančno vlogo, a je bilo resnično prestižnih kosov pri njej nedvomno manj kot pri Mariji Julijani in Mariji Izabeli. Prav napredovanje na področjih izobrazbe in kulture je bilo poleg porok, nakupov fevdov ter povzdiga v plemiški stan (ali njegovo višjo stopnjo) ena izmed bolj priljubljenih in učinkovitih strategij, s katero so se predstavniki mestnih elit in nižjega plemstva skušali prebiti v vrste višjih plemičev.¹⁰⁸

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofjski arhiv Ljubljana
Župnijski arhiv (= ŽA) Ljubljana – Sv. Nikolaj, matične knjige: R: 1643–1653, M: 1658–1735
ŽA Ljubljana – Sv. Peter, matične knjige: M: 1690–1748.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani (= Zap. inv.)

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 340, Zbirka plemiških genealogij Ludvika Lazarinija.

LITERATURA

Baraga, France: *Grad Mirna v zapuščinskih inventarjih*. Mirna: Studio 5, 2006.
Baš, Angelos: Hišna oprema svobodnikov na Kranjskem v 17. in 18. stoletju. *Slovenski etnograf* 6/7, 1953/1954, str. 121–138.

¹⁰⁶ Vrišer, *Noša v baroku*, str. 21–23; Vrišer, *Od renesančne črni- ne*, str. 219–220.

¹⁰⁷ Žmuc, *Demografska*, str. 163–164.

¹⁰⁸ Štuhec, *Besede*, str. 22–23.

- Baš, Angelos: *Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
- Bučič, Vesna: Stanovanjska kultura na Slovenskem v obdobju baroka. *Argo* 36/37, 1994, str. 4–12.
- Deželak Trojar, Monika: *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681) v luči arhivskih virov, njegovega zgodovinskega in retoričnega opusa: doktorska disertacija*. Maribor, 2015.
- Grahornik, Matjaž: *Zapuščinski inventar po Janezu Jakobu grofu Khislu iz leta 1690*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2019.
- Grahornik, Matjaž: *Zapuščinski inventar po Mariji Eleonori grofici Orsini-Rosenberg, roj. grofici Khisl, iz leta 1725*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2020.
- Hagen, Friedrich Heinrich von der: *Neues Jahrbuch der Berlinischen Gesellschaft für Deutsche Sprache und Alterthumskunde ...* Berlin: C. F. Plahn, 1836.
- Horvat, Jasna: Slike razveseljujejo oko in krasijo sobe. *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti: podobe iz 17. stoletja na Slovenskem* (ur. Maja Lozar Štamcar in Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 149–167.
- Koblar, A[nton]: Ljubljancani 17. stoletja. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 10, 1900, str. 179–239.
- Košak, Tina: Slikarske zbirke grofov Herberstein: zbirka Erazma Friderika grofa Herbersteina v gradu Hrastovec in v Gradcu. *Acta historiae artis Slovenica* 19, 2014, št. 1, str. 53–91.
- Košak, Tina: *Zanrske upodobitve in tibožitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju: doktorska disertacija*. Ljubljana, 2011.
- Levec, Vladimir: Schloss und Herrschaft Flödnig in Oberkrain. *Mittheilungen des Musealvereins für Krain* 9, 1896, št. 5, str. 209–216.
- Lozar Štamcar, Maja: *Shrambno pohištvo 17. in 18. stoletja na Slovenskem: magistrsko delo*. Ljubljana, 1990.
- Lozar Štamcar, Maja: Shrambno pohištvo v plemiških zapuščinskih inventarjih 17. in 18. stoletja. *Kronika* 40, 1992, št. 2, str. 88–97.
- Lozar Štamcar, Maja: Stanovanjska oprema dvorca Tuštanj v prvi polovici 18. stoletja. *Kronika* 57, 2009, št. 2 (Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah), str. 315–324.
- Lozar Štamcar, Maja: Stanovanjsko udobje v 17. stoletju na Slovenskem. *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti: podobe iz 17. stoletja na Slovenskem* (ur. Maja Lozar Štamcar in Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 91–129.
- Makarovič, Gorazd: Kuhinjska oprema, kuhinje, kuharice in prehrana v XVII stoletju na Slovenskem. *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu* 50, 1986, str. 43–72.
- Pavković, Tadej: *Govedo na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem v 16. ter 17. stoletju: magistrsko delo*. Vače, 2021.
- Pevc, Felician: Samostanska knjižnica v Brežicah. *S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov* (ur. Jože Škofljanec). Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Francišek, 2013, str. 205–224.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi: po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.
- Preinfalk, Miha: Listine v zapuščinskih inventarjih kot zgodovinski vir v teoriji in praksi. *Ad fontes: Otoprečev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str. 159–185.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem, 16. stoletje. Del 1: Od Barbov do Zetscherjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Radics, Peter: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor: (geb. 1641, gest. 1693)*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.
- Schmidt, Walter: Das Hausrath eines krainischen Edelmanns zu Valvasors Zeiten. *Carniola II*, 1909, str. 29–39.
- Schuurman, Anton in Walsh, Lorena S. (ur.): *Material culture: consumption, life-style, standard of living, 1500–1900*. Milano: Università Bocconi, 1994.
- Škofljanec, Jože: Kako so prišli in ostali: brežiški frančiškani od naselitve do začetka 19. stoletja. *S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov* (ur. Jože Škofljanec). Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Francišek, 2013, str. 63–88.
- Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren: plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Štuhec, Marko: »--- welche meisten theil zerissen ist denen dreyen freylen zu täglichen noturf hervorn gelassen worden.«: kranjsko plemstvo v Valvasorjevem času in njegove stvari. *Studia Valvasoriana: zbornik spremljanih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik* (ur. Janez Weiss). Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 583–610.
- Štuhec, Marko: *Besede, ravnanja in stvari: plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- Štuhec, Marko: Kulturni transfer: koncept in zgodovinska realnost. *Acta Histriae* 28, 2020, št. 2, str. 185–202. DOI: 10.19233/AH.2020.10
- Štuhec, Marko: O vonjavah v nosu grofa Wolfa Sigmunda Lichtenberga: soteška graščina v 18. stoletju kot podeželsko mestni kulturni hibrid. *Acta Histriae* 25, 2017, št. 3, str. 511–538. DOI: 10.19233/AH.2017.24

- Štuhec, Marko: Un autre regard sur le transfert culturel: les nobles carnioliens en leurs foyer. Première moitié du XVIIIe siècle. *Acta Histriae* 28, 2020, št. 3, str. 477–494. DOI: 10.19233/AH.2020.26
- Valenčič, Vlado: Ljubljanski trgovec in bankir Caha-rija Waldtreich: (1623–1682). *Zgodovinski časopis* 26, 1972, št. 3/4, str. 317–347.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Herzogthums Crain*. Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Vrišer, Andreja: *Noša v baroku na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Vrišer, Andreja: Od renesančne črnine do baročne barvitosti: moda v 17. stoletju. *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti: podobe iz 17. stoletja na Slovenskem* (ur. Maja Lozar Štamcar in Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 213–235.
- Vrišer, Sergej: *Tristo let mode na Slovenskem: Pokrajinski muzej v Mariboru – november 1965*. Maribor: Pokrajinski muzej, 1965.
- Wiegelmann, Günter (ur.): *Geschichte der Alltagskultur. Aufgaben und neue Ansätze*. Münster: Coppenrath, 1980.
- Woude, Ad M. van der in Schuurman, Anton (ur.): *Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*. Utrecht: HES publishers, 1980.
- Zedler, Johann Heinrich in Johann Peter von Ludewig: *Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste ...* Leipzig, Halle: Johann Heinrich Zedler, 1745.
- Zwitter, Žiga: *Okoljska zgodovina srednjega in zgodnjega novega veka na stiku Alp, Panonske kotline, Dinarskega gorstva in Sredozemlja: doktorska disertacija*. Ljubljana, 2015.
- Žmuc, Irena: *Demografska, socialna in kulturna zgodovina Ljubljane v 17. stoletju: doktorska disertacija*. Ljubljana, 2014.
- Žmuc, Irena: Zapuščina grofa Janeza Andreja Auerperga. *Kronika* 51, 2003, št. 3, str. 249–266.
- Žnidaršič Golec, Lilijana: *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku: vzvodi, okoliščine, (samo)reprezentacija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502203>
- Žvanut, Maja: Ljubljanski župan Jurij Vertaš pl. Scharffenegk in njegovi. *Kronika* 45, 1997, št. 3, str. 22–28.
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana: Vi-harnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.
- Žvanut, Maja: Okus Jošta Jakoba grofa in gospoda Gallenberškega. *Med srednjo Evropo in Sredozemljem: Vojetov zbornik* (ur. Sašo Jerše). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006, str. 211–243.

SPLETNI VIRI

Frühneuhochdeutsches Wörterbuch:
<https://fwb-online.de/lemma/legatur.s.1f>

Slovar slovenskega knjižnega jezika:
www.fran.si

Slovenska biografija:
 Miklavčič, Maks: Schönleben, Janez Ludvik
 (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi548709/>).

Women'n Art:
<https://womennart.com/2021/02/10/lucetia/>

Wörterbuchnetz:
<https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB&demid=GT04822#4>

SUMMARY

Property of three noble women in Carniola at the end of the seventeenth century

By drawing from probate inventories, the contribution presents the Carniolan estates of three noblewomen, whose successions were formally listed in 1694: the deceased Kamila Ursula von Grundler's possessions were listed in early January in Ljubljana, the property of Countess Maria Juliana von Attems was inventoried on 18 January and then again on 2 April at Zaboršt near Novo Mesto, and the succession of Baroness Maria Isabella von Werneck was itemized in December that same year in Ljubljana, Litija, and Slatna. We examined in detail the information set forth in archival materials regarding household furnishings, silver-, pewter-, brass-, and copperware, majolica pottery, paintings, mirrors, books, clothes as well as jewellery and other valuables in the possession of the above-mentioned noblewomen. Because they largely reflected the (fashionable) taste of the second half of the seventeenth century, most items under discussion may be considered as representative. In terms of quantity and share of prestigious objects, more parallels can be drawn between the possessions of Maria Juliana Countess von Attems and Maria Isabella Baroness von Werneck, albeit slightly in favour of the latter, with her possessions in Carniola listing a higher number of individual objects and a greater share of those made of noble materials and with rich ornaments. What ought to be kept in mind, however, is that the probate inventory from Zaboršt only provides a partial insight into the property of Maria Juliana von Attems. The closest parallels be-

tween the possessions of Countess von Attems and Baroness von Werneck on the one hand and those of Kamila Ursula von Grundler as a member of the petty nobility may be drawn with respect to the categories of artworks, literature, and religious objects. Although most other categories of Kamila Ursula's property had an identifiably representative role, she

owned substantially fewer genuinely prestigious objects than Maria Juliana and Maria Isabella. Erudition and cultural sophistication were the most popular and effective strategies for the representatives of city elites and the petty nobility to inch their way into higher noble classes.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)